

Динамика на основните икономически показатели в сектор „Строителство“ в България за периода 2009-2013 г.

Николинка Игнатова*

Резюме: В статията се разглеждат тенденциите на изменение на основните икономически показатели, които характеризират сектор „Строителство“ в Република България. Такива показатели са брой и структура на предприятията, реализираните обороти и приходи по видове и дейности от тези предприятия, произведената продукция, добавената стойност по факторни разходи, разходите за персонала и за възнаграждения, броят на заетите лица в строителството, производителност на труда и др. Анализирано е влиянието на отделните фактори върху изменението на тези показатели. Направените изводи могат да бъдат обобщени по следния начин – основните икономически показатели, характеризиращи сектор „Строителство“ за анализирания период от време 2009-2013 г., формират тенденция на абсолютно и относително намаляване в резултат на негативното влияние на настъпилата финансова и икономическа криза. През изследвания период намалява относителният дял на приходите от строителството в структурата на формиране на БВП (брутния вътрешен продукт) в България.

Ключови думи: строителни предприятия, брой заети лица в строителството, приходи, производителност на труда, доба-

* Николинка Игнатова е доктор, гл.ас. в катедра „Недвижима собственост“, e-mail: ignatova_nikolinka@abv.bg

вена стойност по факторни разходи, тенденции на изменение.

JEL: L74.

В условията на пазарната икономика в Република България развитието на строителния бизнес с жилищно, нежилищно и гражданско строителство се увеличи, достигайки значителен дял в икономиката на страната. Състоянието и изменението на основните икономически показатели, характеризиращи сектор „Строителство“, се намират в непосредствена зависимост от макроикономическото развитие на страната, на глобализиращите се процеси и дейности в сферата на недвижимите имоти. Предприятията в този сектор използват ограничени материални, трудови и финансови ресурси за извършване на строителни и монтажни работи в жилищно, нежилищно и гражданско строителство, в резултат на което получават приходи и печалба. Превръщат поземлени парцели в жилищни имоти, бизнес имоти и др. с по-висока добавена стойност.

Обект на изследването в настоящата разработка е сектор „Строителство“, а предмет са основните икономически показатели, които го характеризират.

Строителството като сектор от народното стопанство представлява съвкупност от производствени процеси, в резултат на които се създават строител-

Управление на ресурси и разходи

но монтажни работи, с цел изграждане на сгради, съоръжения за бита, за културата и за материалното производство. Културното и техническото равнище на дадено общество зависи от степента на задоволеност с жилища, с паметници на културата, които са резултат от строителната дейност на предприятията. Развитието на другите сектори на икономиката изискват определена материално техническа база като сгради, съоръжения, които са резултат от дейността в строителството.

„ Строително монтажните работи обхващат:

- ново строителство, т.е. изграждане на нови обекти;
- подобрения – обновяване, реконструкция, модернизация на сгради и съоръжения;
- текущ ремонт и поддържане на сгради и съоръжения;
- сградно строителство – строителство на жилищни и нежилищни сгради (с културно предназначение, бизнес сгради, сгради за финансовия и нефинансовите сектори и др.);
- гражданско строителство – ново строителство и подобрения на инженерно строителни съоръжения (строителство на транспортна инфраструктура, тръбопроводи, електропроводи, далекосъобщения, водопроводи, канализационна мрежа, топлопроводи, газопроводи и др.) (www.nsi.bg Методология – приходи на строителни предприятия по видове строителство).

Общественото признание на строителната дейност е чрез приходите от строително монтажните работи, които са съставна част от формирането на БВП. Всичко това налага необходимостта от изследването на основните икономически показатели, характеризиращи развитието на този сектор, с цел да се разкрият възможностите за тяхното повишаване.

В настоящата разработка са приложени анализ на времевите статистически

редове, динамични индекси на равнище (Калоянов, 2014), сравнителен анализ и метод на верижното заместване при изследването на основните икономически показатели в сектор “Строителство” и показателите, характеризиращи макрорамката, които очертават влиянието на световната финансова криза върху развитието на българската икономика

В резултат на настъпилата през 2008 г. световна финансова и икономическа криза, в периода 2009-2013 г. основните макроикономически, демографски показатели на България се влошават. През 2009 г. БВП отчете спад от 5,5 %. Българската икономика излезе от рецесията и отчита 0,4 %, 1,8 %, 0,6 %, 0,9 % ръст на БВП съответно за периода 2010/2013 г.¹ Намалява относителният дял на приходите от строителството в структурата на БВП от 25 % на 15 % през анализирания период от време.

Преките чуждестранни инвестиции в строителството намаляват относително с 18 % за анализирания период. Държавните разходи надвишават държавните приходи и е налице държавен дефицит (- 4,3; -3,1; -2,0; -0,8), който е за сметка на нето получените заеми: от държавното централно управление, от социалноосигурителните фондове и за сметка на нето предоставените заеми от държавното местно управление.

Коефициентът на безработица нараства с 3 %, т.е. през анализирания период нарастват от 9 на 12 човека безработните, падащи се на 100 човека от работната сила. Причините за това се дължат на намаляване на работната сила през анализирания период от време абсолютно с 120,4 хил. души и относително с 3,5 % и на увеличаване на безработните абсолютно с 198 хил. души и относително с 83 %.

Намалява броят на населението, което се дължи на отрицателния му естествен

¹ Всички данни са от НСИ, БНБ, Агенция по вписванията. Изследването е реализирано от автора.

прираст, изразен в % (-3,5; -4,6; -5,1; -5,5; -5,2), и на отрицателния му механичен прираст (-15 729; -24 190; -15 729; -2512; - 1108).

Налице са изпреварващи темповете на изселването се (100 %; 127 %; 147 %; 82 %; 78 %; 87 %) спрямо заселилото се (100 %; 114 %; 128 %; 78 %; 79 %; 86 %) в страната население. По-голям (14,4%) и с изпреварващи темпове на нарастване (14,5; 14,2; 14,6; 14,7; 15; 14,4) е коефициент на смъртност спрямо този на раждаемост на населението (10,2; 10,7; 10; 9,6. 9,5; 9,2). Това определя отрицателния естествен прираст.

В структурата на разходите средно на лице от домакинство 14,2 % са тези за жилища, вода, електроенергия и горива за битови нужди, които нарастват през анализирания период от 484 на 632 лв., т.е. абсолютното им увеличение е със 148 лв. и относителното с 30 %.

Броят на жилищата в страната нараства от 3 788 668 през 2009 г. на 3 918 241 през 2013 г., т.е. абсолютно се увеличава жилищният фонд със 129 573 бр. и относително с 3,3 %. Причината за това се дължи на по-бавния темп на намаляване на въведените в експлоатация жилищни сгради (24 %) спрямо темпа на намаляване на съборените жилищни сгради (115 %). Показателят брой жилища в страната оказва влияние върху развитието на

жилищното строителство, а оттам и върху приходите от жилищно строителство, заетостта на работната сила, разходите и др.

За анализирания период от време 2009-2013 г. намалява от 7 % на 5 % относителният дял на предприятията, осъществяващи строителна дейност в България в структурата на предприятията. Причините за това се дължат на наличието на абсолютно и относително намаляване на предприятията в строителството съответно с 4720 и с 19 % и на абсолютно и относително увеличаване на общия брой на предприятията в страната съответно с 9154 и с 2,5 % (вж. таблица 1).

От таблица 1 е видно, че **оборотът**, реализиран от предприятията в строителството за периода 2009-2013 г., намалява от 19 190 753 на 13 394 916 хил. лв. Абсолютно намалява с 5 795 657 хил. лв. и относително с 30 %. Базисните (100 %, 71,2 %, 71,3 %, 73 %, 70 %) индекси формират тенденция на намаляване под влиянието на постоянно въздействали фактори за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 71,2 %, 100,2 %, 102,6 %, 95 %), намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г. и се увеличават през подпериода 2010-2012 г. под влиянието на временно въздействали фактори, между отделните

Таблица 1. Основни икономически показатели за сектор „Строителство“

Наименование	2009	2010	2011	2012	2013
Брой предприятия - бр.	23 606	21 164	19 543	19 068	18 738
Оборот - хил. лв.	19 190 753	13 667 866	13 690 806	14 021 789	13 394 916
Произведена продукция – млн. лв.	19 296	13 250	12 818	12 899	12 698
Добавена стойност по факторни разходи - млн. лв.	4 354	2 619	2 596	2 431	2 298
Покупки на стоки и услуги - млн. лв.	16 136	11 857	11 417	11 694	11 592
Разходи за персонала - млн. лв.	1 785	1 385	1 292	1 268	1 304
Разходи за възнаграждения - млн. лв.	1 514	1 189	1 105	1 087	1 119
Заети лица - бр.	237 452	182 765	161 500	150 381	145 504
Производителност на труда - лв.	80 820	74 784	84 773	93 242	92 059

Източник: НСИ

Управление на ресурси и разходи

години на изследвания период от време. По своята същност оборота представлява сбор от произведенията на реализираните строително-монтажни работи от предприятията в строителството и техните пазарни цени. За изследвания период от време е налице относително нарастване на средногодишната инфлация (2,4; 4,2; 3; 0,9) и относително намаляване (забавено нарастване) на реализираните обороти в строителството (-28,8 %, +0,2 %, +2,6 %, -4,5 %). В резултат на тези изменения физическият обем на строително-монтажните работи намалява с по-бързи темпове от тези на изменение на оборота.

- Относителният дял на приходите от ново строителство и подобрения на съществуващите жилищни имоти нараства от 89 % на 91 %.
- Приходите от поддържане и текущ ремонт на жилищно и нежилищно строителство намаляват в структурата на приходите от строителни и монтажни работи от 11 % на 9 %.
- Най-голям относителен дял в структурата на приходите от дейността на строителните предприятия заемат тези от нежилищно строителство, които за изследвания период от време намаляват от 37 % на 29 %.

Таблица 2. Приходи от дейността на строителните предприятия по видове строителство в млн. лв.

Наименование	2009			2010			2011		
	Общо	Ново строителство и подобрения	Поддържане и текущ ремонт	Общо	Ново строителство и подобрения	Поддържане и текущ ремонт	Общо	Ново строителство и подобрения	Поддържане и текущ ремонт
Строителни и монтажни работи	17 084	15 250	1 834	11 933	10 873	1 060	11 931	11 027	904
Жилищно строителство	4 441	3 937	504	2 707	2 458	249	2 041	1 785	256
Нежилищно строителство	6 400	5 070	1 330	3 904	3 093	811	3 289	2 641	648
Гражданско строителство	6 243	6 243	х	5 322	5 322	х	6 601	6 601	х

Наименование	2012			2013		
	Общо	Ново строителство и подобрения	Поддържане и текущ ремонт	Общо	Ново строителство и подобрения	Поддържане и текущ ремонт
Строителни и монтажни работи	12 046	11 107	939	11 654	10 689	965
Жилищно строителство	1 701	1 449	252	1 686	1 412	274
Нежилищно строителство	3 589	2 902	687	3 363	2 672	691
Гражданско строителство	6 756	6 756	х	6 605	6 605	х

Източник: НСИ

От таблица 2 е видно, че приходите от строителни и монтажни работи на предприятията намаляват абсолютно с 5430 млн. лв. и относително с 32 % за периода 2009-2013 г.

Наблюдават се следните тенденции за анализирания период от време:

- Размерът на жилищното и нежилищно строителство намалява, а този на гражданското строителство нараства.

- Приходите от жилищно строителство намаляват в структурата на приходите от строителни и монтажни работи от 26 % на 14 %.
- Относителният дял на приходите от гражданско строителство нараства от 37 % на 57 % за изследвания период от време.
Нарастването на относителният дял от гражданско строителство се дължи на

усвояването на средства по оперативни програми за развитието на транспорта и транспортната инфраструктура по линия на споразумението за партньорство на страната ни с ЕС.

На фигури 1 и 2 нагледно са представени измененията в структурата на приходите от строително-монтажните работи за анализирания период от време 2009-2013 г.

**Структура на приходите от дейността на строит. предприятия.
Строителни и монтажни работи за 2009 г. (ново строителство и подобрения)**

Фигура 1. Структура на приходите от дейността на строителните предприятия за 2009 г.

**Структура на приходите от дейността на строит. предприятия.
Строителни и монтажни работи за 2013 г. (ново строителство и подобрения)**

Фигура 2. Структура на приходите от дейността на строителните предприятия за 2013 г.

Управление на ресурси и разходи

Произведената продукция от предприятията в строителството за периода 2009-2013 г. (вж. таблица 1) намалява от 19 296 на 12 698 млн. лв., т.е. абсолютно и относително съответно с 6 598 млн. лв. и с 34 %. Базисните индекси (100 %, 69 %, 66 %, 67 %, 66 %) формират тенденция на намаляване. Верижните индекси (100 %, 69 %, 97 %, 100,6 %, 98,4 %) намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г. и се увеличават през подпериода 2010-2012 г. Налице е динамика на изпреварващо абсолютно и относително намаляване на произведената продукция спрямо реализирания оборот. Причините затова се дължат на намаляване на инвестициите в строителството, на остатъците от предходни години на готови, нереализирана строителна продукция.

Добавената стойност по факторни разходи (вж. таблица 1) от предприятията в строителството, т.е. стойността на продукцията, намалена с тази на закупените суровини и материали, за периода 2009-2013 г. намалява от 4 354 на 2 298 млн. лв. Абсолютното намаление е 2 056 млн. лв., а относителното - 47 %. Динамиката на базисните индекси (100 %, 60 %, 59,6 %, 55,8 %, 53 %) е негативна на намаляване. Верижните индекси (100 %, 60 %, 99 %, 93,6 %, 94,5 %) намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2012 г. и нарастват през подпериодите 2010-2011 г. и 2012-2013 г. Намаляването на добавената стойност по факторни разходи е резултат от повишаване на равнището на цените на закупените суровини и материали и от намаляването на равнището на цените на продукцията от строително монтажни работи в строителните предприятия след настъпването на световната финансова криза.

Покупките на стоки и услуги от предприятията (вж. таблица 1) в строителството за периода 2009-2013 г. намалява от 16 132 на 11 592 млн. лв., т.е. абсолютно и относително съответно с 4 540 млн. лв. и с 28,1 %. Базисните индекси (100 %, 73

%, 71 %, 72 %, 71,9 %) формират тенденция на намаляване. Верижните индекси (100 %, 73 %, 96 %, 102 %, 99 %) намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г. и се увеличават през подпериода 2010-2012 г. под влиянието на временно въздействали фактори. По-бавният темп на намаляване на показателя покупки на стоки и услуги спрямо темпа на реализирания оборот от предприятията в сектор „Строителство“ е резултат от повишаването на равнищата на цените на суровините и материалите в този сектор. Налице е изпреварващо предлагане спрямо търсенето на продукцията жилищно строителство, които са съставна част от строително монтажни работи. Един от механизмите за ограничаване на предлагането на такава продукция е повишаване на равнищата на суровините и материалите.

Разходите за персонала (вж. таблица 1), реализирани от предприятията в строителството за изследвания период от време, намаляват от 1 785 на 1 304 млн. лв. Абсолютното намаление е 481 млн. лв., а относителното - 27 %. Базисните индекси (100 %, 77,5 %, 72,4 %, 71 %, 73 %) формират тенденция на намаляване под влиянието на постоянно въздействали фактори за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 77,5 %, 93 %, 71 %, 103 %) намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2012 г. и се увеличават през подпериодите 2010-2011 г. и 2012-2013 г. под влиянието на временно въздействали фактори. Такива фактори са броят на заетите лица, изменението на производителността на труда в предприятията от сектор „Строителство“, изменения в здравното, социалното и трудовото осигуряване в страната.

Разходите за възнаграждения (вж. таблица 1), реализирани от предприятията в строителството за изследвания период от време, намаляват от 1 515 млн. лв. на 1 119 млн. лв., т.е. абсолютно с 396 млн. лв. и относително с 26,2 %. По-бързият темп на

намаляване на реализирания оборот (30 %) в строителството спрямо този на намаляване на разходите за възнаграждения предопределя относителен преразход от възнаграждения в размер на 58,5 млн. лв. С тази величина пряко се увеличават разходите в предприятията в сектор „Строителство“ и намалява печалбата. Базисните индекси (100 %, 78 %, 73 %, 72 %, 73,8 %) формират тенденция на намаляване за анализирания период от време. По-бавните темпове на намаляване на разходите за възнаграждения спрямо тези на реализирания оборот през 2010, 2011 и 2013 г. предопределят относителен преразход от разходи за възнаграждения в размер съответно на 110 млн. лв., 109 млн. лв. и 58,5 млн. лв. С размера на относителния преразход от възнаграждения през тези години пряко намалява печалбата на предприятията в сектор „Строителство“. През 2012 г. е налице относителна икономия от разходи в размер на 18,95 млн. лв. Верижните индекси (100 %, 78 %, 93 %, 98 %, 103 %) формират тенденция на намаляване през подпериодите 2009-2011 г. и на увеличаване през подпериода 2011-2013 г. Намаляването на разходите за персонала и за възнаграждения е резултат от намаляване на приходите от строителната дейност, от намаляване на заетите лица, които са следствие от настъпилата през 2008 г. икономическа и финансова криза.

От таблица 1 е видно, че **броят на заетите лица** в предприятията от строителството за изследвания период от време намалява от 237 452 на 145 504, т.е. абсолютно с 91 948 и относително с 38 %. Базисните индекси (100 %, 77 %, 68 %, 63 %, 61 %) бележат спад за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 77 %, 88 %, 93 %, 97 %) формират тенденция на намаляване през подпериода 2009-2010 г. и на увеличаване през подпериода 2010-2013 г. под влиянието на временно въздействали фактори между отделните години на изследвания период от време. Намаляването

на оборота от предприятията в сектор „Строителство“ с 30 % за анализирания период от време предопределя корелиран брой на заетите лица на 166 216. Налице е относителна икономия от 207 124 брой заети лица в предприятията от строителството в резултат на по-малкия фактически брой заети лица спрямо корелирания. Тя оказва влияние върху намаляване на разходите за възнаграждения в сектор „Строителство“ в размер на 1603 млн. лв., с чиято величина нараства печалбата.

На фигура 3 нагледно са представени измененията на броя на предприятията и на заетите лица в строителството анализирания период от време 2009-2013 г.

Показателят производителност на труда (вж. таблица 1) в предприятията от сектор „Строителство“ за изследвания период от време нараства от 80 820 на 92 059 лв., т.е. абсолютно и относително съответно с 11 239 лв. и с 13,9 %. Базисните индекси (100 %, 93 %, 105 %, 115 %, 113,9 %) намаляват през подпериода 2009-2010 г. и се увеличават през подпериода 2010-2013 г. Намаляването на производителността на труда през първият подпериод се дължи на изпреварващ темп на намаляване на реализирания оборот в строителството (8,8 %) спрямо този на намаляване на заетите лица в строителството (3 %). Нарастването на производителността на труда през втория подпериод се дължи на забавените темпове на намаляване на реализирания оборот в строителството спрямо темповете на намаляване на заетите лица. Верижните индекси (100 %, 93 %, 113 %, 110 %, 99 %) бележат спад през подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г. Тези изменения се дължат на изпреварващ темп на намаляване на оборота от строителството (-28,8; -4,5) спрямо този на заетите лица (-23 %; -3 %). През подпериода 2010-2012 г. се формира нарастване на производителността на труда, в резултат на забавен темп на намаляване (темп на нарастване) на оборота (-3 %; + 0,6 %) и темп на намаляване на заетите лица в

Управление на ресурси и разходи

строителството (-12 %; -7 %). Производителността на труда в сектор „Строителство“ нараства абсолютно с 10 895,19 лв. и относително с 13,5 % под влияние на индивидуалната производителност на труда, реализирана от микро-, малки, средни и големи предприятия в този сектор за анализирания период от време 2009-2013 г. Тя се увеличава абсолютно с 910,62 лв. и относително с 1,13 % под влияние на измененията в структурата на заетата работна сила. Увеличава се относителният дял на заетите лица при микропредприятията от 19 % на 23 %, при малките предприятия от 12,2 % на 13,3 % и представлява значителен относителен дял 32 % при предприятията със заети лица от 50 до 249, които имат нарастваща производителност на труда.

За анализирания период от време 2009-2013 г. производителността на труда в строителните предприятия намалява с 24 409 лв. под влияние на абсолютното и относително намаляване на реализираните обороти от тях и се увеличава с 35 648 лв. под влиянието на абсолютното и относително намаляване на броя на заетите лица в тях.

В резултат на нарастването на производителността на труда (13,9 %) се увеличава средната месечна работна заплата в сектор „Строителство“ абсолютно с 81 лв. и относително с 14 %.

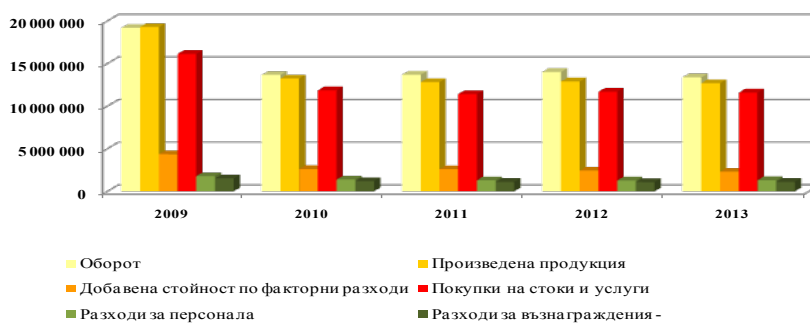
На фигура 4 нагледно са представени измененията на основните икономически показатели в строителството за анализирания период от време 2009-2013 г.

Брой предприятия и брой на заетите в сектор "Строителство" за периода 2009-2013 г.

Фигура 3. Брой предприятия и брой заети лица в сектор "Строителство" за периода 2009-2013 г.

Основни икономически показатели за сектор "Строителство" за периода 2009-2013 г.

Фигура 4. Основни икономически показатели в сектор "Строителство" за периода 2009-2013 г.

Таблица 3. Въведени в експлоатация нови жилищни сгради и жилища

Показатели	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Въведени жилищни сгради в бр., в т.ч. :	2975	2350	2949	2399	2199
панелни	17	23	12	18	8
стоманобетонни	2839	2228	2432	1803	1616
тухлени	95	82	479	531	541
други	24	17	26	47	34
Въведени нови жилища в бр.	22 058	15 771	13 953	9 970	9 250
Общо полезната площ на жилища – кв.м.	1 612 332	1 189 736	1 114 718	838 177	778 355
Средната полезна площ на едно новопостроено жилище в кв.м.	73	75	80	84	84
Среден брой на нововъведените жилища	7	7	5	4	4

Източник: НСИ

От таблица 3 е видно, че броят на въведените в експлоатация новопостроени жилищни сгради от строителните предприятия в страната намаляват за периода от 2009-2013 г. абсолютно със 796 и относително с 37 %. Броят на жилищата в тях намаляват абсолютно с 18 808 и относително с 58 %. Общо площта в жилищните сгради намалява абсолютно с 833 977 кв.м. и относително с 52 %. В структурата на жилищните сгради най-голям относителен дял заемат стоманобетонните жилища, които намаляват от 95 % на 73 % за сметка на нарастване относителния дял на тухлените жилища от 4 % на 25 %. Относителният дял на панелните и другите жилища нараства от 1 % на 2 %.

Въведените в експлоатация жилищни сгради и жилища оказват влияние върху нарастването на жилищния фонд в страната и върху предлагането на пазара на жилищни имоти и върху нарастването на приходите на строителните предприятия.

Издадените разрешителни за строеж на нови жилищни сгради за периода 2009-2013 г. намаляват абсолютно с 6 055 бр. и относително с 59 %. Намаляват и жилищата в тях абсолютно с 37 129 бр. и относително със 75 %, разгънатата застроена площ намалява абсолютно с 5 014 970 кв.м. и относително със 76 %. Причините

за това се дължат на наличието на изпреварващо предлагане спрямо търсенето на пазара на недвижими имоти, на увеличаване на броя на безработните и на коефициента на безработица, на намаляване размера на чуждестранните преки инвестиции и този на жилищните кредити и др.

Средната полезна площ на едно новопостроено жилище в България нараства за анализирания период 2009-2013 г. от 73 кв. м. на 84 кв.м. Причините за това се дължат на побавния темп на намаляване на въведената полезна площ спрямо темпа на намаляване на въведените в експлоатация нови жилища.

Средната полезна площ на едно новопостроено жилище е фактор, който влияе върху предлагането на жилищни имоти, върху приходите от жилищно строителство, реализирани от строителните предприятия в България.

Средната полезна площ и средната жилищна площ на едно новопостроено жилище оказват влияние върху размера на сделките с жилищни имоти и върху приходите на строителните предприятия.

През 2013 г. се наблюдава запазване на досегашната тенденция на пазара на жилищни имоти в България за строеж на по-малки сгради. За анализирания период от време 2009-2013 г. намаляват от 7 на 4 новопостроените жилища, които се пагат средно на една жилищна сграда.

Управление на ресурси и разходи

Таблица 4. Основни показатели в сектор „Строителство“ по групи предприятия според броя на заетите лица за периода 2009-2013 г.

Наименование	Групи предприятия според броя на заетите лица														
	2009					2010					2011				
	0-9 заети	10-19 заети	20-49 заети	50-249 заети	250+ заети	0-9 заети	10-19 заети	20-49 заети	50-249 заети	250+ заети	0-9 заети	10-19 заети	20-49 заети	50-249 заети	250+ заети
Брой предприятия - бр.	18 984	2 152	1 564	821	85	17 620	1 702	1 170	613	59	16 378	1 508	1 061	542	54
Оборот - хил. лв.	5 080 647	1 677 014	2 947 491	5 950 129	3 535 472	3 749 480	1 404 885	1 838 737	4 116 490	2 558 274	3 538 871	1 091 980	2 506 851	3 881 577	2 671 527
Добавена стойност по факторни разходи - хил. лв.	666 640	414 157	716 950	1 542 006	1 014 523	254 872	312 438	493 824	995 808	561 712	485 417	274 144	360 144	962 779	513 413
Заети лица - бр.	46 692	29 055	47 476	76 416	37 813	40 519	23 048	35 535	57 200	26 463	36 383	20 298	32 003	49 721	23 095

Наименование	Групи предприятия според броя на заетите лица									
	2012					2013				
	0-9 заети	10-19 заети	20-49 заети	50-249 заети	250+ заети	0-9 заети	10-19 заети	20-49 заети	50-249 заети	250+ заети
Брой предприятия - бр.	16 076	1 493	952	503	44	15 885	1 435	870	500	48
Оборот - хил. лв.	3 724 591	1 485 890	2 082 382	4 222 815	2 506 111	3 791 320	1 340 020	1 623 664	3 974 936	2 664 976
Добавена стойност по факторни разходи - хил. лв.	353 821	226 579	464 068	907 235	479 092	325 452	288 527	393 465	892 914	397 347
Заети лица - бр.	34 592	20 200	28 594	47 317	19 678	33 871	19 365	26 189	45 613	20 466

Източник: НСИ

Изследването на основните икономически показатели, характеризиращи сектор „Строителство“, е осъществено по методиката, приложена от проф. Пламен Илиев (Илиев, 2011, с. 45), включваща показатели за малки, средни и големи предприятия, и допълнена от автора за микропредприятия.

В структурата на предприятията в строителството най-голям относителен дял заемат **микропредприятията** с персонал до 9 заети лица (вж. таблица 4). Техният относителен дял за анализирания период от време нараства от 81,9 % на 86,1 %, а броят им намалява абсолютно с 3034 и относително с 15 %.

Оборотът, реализиран от микропредприятията в строителството за периода 2009-2013 г., намалява от 5 080 647 на 3 791 320 хил. лв., т.е. абсолютно и относително съответно с 1 289 327 хил. лв. и с 25 %. Базисните (100 %, 73,7 %, 70 %, 73 %, 75 %) индекси бележат спад под влиянието на постоянно въздействали фактори за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 73,7 %, 94 %, 105 %, 102 %) от реализирания оборот от микропредприятията в строителството намаляват през

подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г. и на увеличаване през подпериода 2010-2012 г. под влиянието на временно въздействали фактори, между отделните години на изследвания период от време.

Добавената стойност по факторни разходи в микропредприятията в строителството, т.е. стойността на продукцията, намалена с тази на закупените суровини и материали за периода 2009-2013 г., намалява от 666 640 на 325 452 хил. лв., т.е. абсолютно намалява с 341 188 хил. лв. и относително с 51 %. Базисните индекси (100 %, 38 %, 73 %, 53 %, 49 %) формират тенденция на намаляване за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 38 %, 190 %, 73 %, 92 %) намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2012 г. и нарастват през подпериодите 2010-2011 г. и 2012-2013 г.

Негативна тенденция за анализирания период от време се наблюдава и при показателя брой на **заетите лица** в микропредприятията от строителството. Той намалява от 46 692 на 33 871, т.е. абсолютно с 12 821 и относително с 27 %. Базисните индекси (100 %, 87 %, 78 %, 74 %, 74 %)

73 %) формират тенденция на намаляване под влиянието на постоянно въздействали фактори за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 87 %, 90 %, 95 %, 98 %) намаляват през подпериода 2009-2010 г. и нарастват през подпериода 2010-2013 г. под влиянието на временно въздействали фактори, между отделните години на изследвания период от време. Намаляването на оборота от предприятия в сектора „Строителство“ предопределя намаляване на броя на заетите лица в тях.

Производителността на труда в микропредприятията от строителството за изследвания период от време нараства от 108 812 на 111 934 лв., т.е. абсолютно с 3 122 лв. и относително с 3 %. Базисните индекси (100 %, 85 %, 89 %, 99 %, 103 %) намаляват през 2010 г., което се дължи на изпреварващ темп на намаляване на реализирания оборот в строителството (26,3 %) спрямо темпа на намаляване на заетите лица (13 %). От 2011 г. до 2013 г. се увеличава производителността на труда, което се дължи на забавени темпове на намаляване на реализирания оборот от микропредприятията в строителството (30 %; 27 %; 25 %) спрямо тези на намаляване на заетите лица (10 %; 5 %; 2 %). Верижните индекси (100 %, 85 %, 105 %, 111 %, 104 %) намаляват през подпериода 2009-2010 г., което се дължи на изпреварващ темп на намаляване на реализирания оборот (26,3 %) спрямо този на заетите лица (13 %). През подпериода 2010-2012 г. верижните индекси формират тенденция на нарастване, което се дължи на темпове на нарастване на реализирания оборот (+5 %; +2 %) и темпове на намаляване на заетите лица (-5 %; -2 %).

Малките предприятия с персонал от 10 до 49 заети лица абсолютно и относително намаляват съответно с 1358 и с 39 %. Техният относителен дял в структурата на предприятията в строителството намалява от 14,5 % на 11,1 %.

В структурата на малките предприятия по-голям относителен дял (58 %) заемат предприятията с брой заети лица от 10 до 19. **Оборотът**, реализиран от тези предприятия в строителството за периода 2009-2013 г., намалява от 1 677 014 на 1 340 020 хил. лв. Абсолютно намалява с 336 994 хил. лв. и относително с 20 %. Базисните (100 %, 84 %, 65 %, 89 %, 80 %) индекси формират тенденция на намаляване до 2011 г. и на нарастване от 2011 до 2013 г. Верижните индекси (100 %, 84 %, 78 %, 136 %, 90 %) намаляват през подпериодите 2009-2011 г. и 2012-2013 г., и се увеличават през подпериода 2011-2012 г.

Добавената стойност по факторни разходи в малките предприятия в строителството със заети лица от 10 до 19 за анализирания период от време намалява от 414 млн. лв. на 289 млн. лв., т.е. абсолютно със 125 млн. лв. и относително с 30 %. Базисните индекси (100 %, 75 %, 66 %, 55 %, 70 %) формират тенденция на намаляване за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 75 %, 87 %, 83 %, 127 %) намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2012 г. и се увеличават през подпериодите 2010-2011 г. и 2012-2013 г.

Броят на заетите в малките предприятия в строителството с персонал от 10 до 19, заети лица за изследвания период от време, намаляват от 29 055 на 19 365, т.е. абсолютно с 9 690 брой заети лица и относително с 33 %. Базисните индекси (100 %, 79 %, 70 %, 69,5 %, 67 %) формират тенденция на намаляване за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 79 %, 88 %, 99,5 %, 95,8 %) намаляват през подпериода 2009-2010 г. и се увеличават през подпериода 2010-2012 г.

Производителността на труда в малките предприятия в строителството с персонал от 10 до 19 заети лица за изследвания период от време нараства от 57 719 на 69 198 лв., т.е. абсолютно с 11 479 лв. и относително с 20 %. Динамиката на ба-

Управление на ресурси и разходи

зисните индекси (100 %, 105,6 %, 93 %, 127 %, 120 %) е нарастване през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2013 г. Това е резултат от забавени темпове на намаляване на реализирания оборот (16 %; 11 %; 20 %) спрямо тези на заетите лица (21 %; 30,5 %; 33 %). През 2011 г. производителността на труда в тези предприятия намалява, което се дължи на изпреварващ темп на намаляване на реализирания оборот (35 %) спрямо този на намаляване на заетите лица (7 %).

В структурата на малките предприятия 42 % е относителен дял на **предприятията с брой заети лица от 20 до 49**. Оборътът, реализиран от тези предприятия в строителството за периода 2009-2013 г., намалява от 2 947 491 на 1 623 664 хил. лв., т.е. абсолютно с 1 376 173 хил. лв. и относително с 45 %. Базисните (100 %, 62 %, 85 %, 71 %, 65 %) индекси формират тенденция на намаляване. Верижните индекси (100 %, 62 %, 136 %, 82 %, 78 %) намаляват през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2013 г. и на увеличаване през подпериода 2010-2011 г.

Добавената стойност по факторни разходи в малките предприятия в строителството със заети лица от 20 до 49 за анализирания период от време намалява от 717 на 393 млн. лв., т.е. абсолютно с 324 млн. лв. и относително с 45 %. Базисните индекси (100 %, 69 %, 50 %, 65 %, 55 %) формират тенденция на намаляване за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 69 %, 73 %, 129 %, 85 %) на добавената стойност по факторни разходи от тези предприятия формират тенденция на намаляване през подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г. и на увеличаване през подпериода 2011-2012 г.

Броят на заетите в малките предприятия в строителството с персонал от 20 до 49 заети лица за изследвания период от време намалява от 47 476 на 26 189, т.е. абсолютно с 21 287 брой заети лица и относително с 45 %. Базисните индекси (100 %, 75 %, 67 %, 60 %, 55 %) формират тенден-

ция на намаляване за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 75 %, 90 %, 89 %, 92 %) формират тенденция на намаляване през 2010 г. и 2012 г., и на увеличаване през 2011 г. и 2013 г.

Производителността на труда в малките предприятия в строителството, със заети лица от 20 до 49 за анализирания период от време 2009-2013 г., намалява от 62 083 на 61 998 лв., т.е. абсолютно с 85 лв. и относително с 0,14 %. Динамиката на базисните индекси (100 %, 83 %, 126 %, 117 %, 99,86 %) е нарастване през подпериода 2011-2012 г. Това е резултат от забавени темпове на намаляване на реализирания оборот (15 %; 31 %) спрямо тези на заетите лица (10 %; 11 %). През 2010 г. и 2013 г. производителността на труда в малките предприятия в сектора „Строителството“ с персонал от 20 до 49 заети лица намалява, което се дължи на наличието на изпреварващи темпове на намаляване на реализирания оборот (38 % и 22 %) спрямо тези на заетите лица (25 % и 8 %).

Средните предприятия, с персонал от 50 до 249 заети лица в строителството, намаляват от 775 на 481, т.е. абсолютно с 294 и относително с 38 %. Техният относителен дял в структурата на предприятията в строителството е незначителен и намалява от 3,1 % на 2,5 %.

Оборотът, реализиран от тези предприятия в строителството за периода 2009-2013 г., намалява от 5 950 129 на 3 974 936 хил. лв., т.е. абсолютно с 1 975 193 хил. лв. и относително с 33 %. Базисните (100 %, 69 %, 65 %, 71 %, 67 %) индекси формират тенденция на намаляване. Верижните индекси (100 %, 69 %, 94 %, 109 %, 94 %) от реализирания оборот формират тенденция на намаляване през подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г., и на увеличаване през подпериода 2010-2012 г.

Добавената стойност по факторни разходи в средните предприятия в строителството със заети лица от 50 до 249

за анализирания период от време намалява от 1 542 на 893 млн. лв., т.е. абсолютно с 649 млн. лв. и относително с 42 %. Базисните индекси (100 %, 65 %, 62 %, 59 %, 58 %) формират тенденция на намаляване за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 65 %, 97 %, 94 %, 98 %) на добавената стойност по факторни разходи от тези предприятия формират тенденция на намаляване през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2012 г., и на увеличаване през 2011 г. и 2013 г.

Броят на заетите в средните предприятия в строителството с персонал от 50 до 249 заети лица за изследвания период от време намалява от 75 416 на 45 613, т.е. абсолютно с 29 803 брой заети лица и относително с 40 %. Базисните индекси (100 %, 75 %, 65 %, 62 %, 60 %) формират тенденция на намаляване през 2010 г. и 2013 г. и на нарастване на заетите лица за подпериода 2010-2012 г. Верижните индекси (100 %, 75 %, 87 %, 95 %, 96 %) формират тенденция на намаляване през подпериода 2009-2010 г. и на увеличаване през подпериода 2011 - 2013 г., без да достигнат нивото на заетост през 2009 г.

Производителността на труда в предприятията в строителството със заети лица от 50 до 249 за анализирания период от време 2009-2013 г. нараства от 77 864 на 87 145 лв., т.е. абсолютно с 9 281 лв. и относително с 12 %. Базисните индекси (100 %, 92 %, 100.3 %, 115 %, 112 %) формират тенденция на нарастване през подпериода 2010-2012 г., което е резултат на забавени темпове на намаляване на реализирания оборот (34,7; 29 %; 33 %) спрямо тези на броя на заетите лица (35 %; 38 %; 40 %) в средните по големина предприятия. Намаляването на производителността на труда през 2010 г. е следствие от изпреварващ темп на намаляване на реализирания оборот (31 %) спрямо този на заетите лица (25 %). Верижните индекси на производителността на труда (100 %, 92 %, 108 %, 114 %, 98 %) формират тенденция на намаляване през 2010 г. и 2013 г., защото относително по-бързо намалява реализираният оборот (31 %; 6 %) спрямо това на заетите лица (6 %; 4 %). През 2011 г. и 2012 г. нараства производителността на труда, което се дължи на забавен темп на намаляване (наличието на темп на нарастване) на оборота от средните по големина предприятия спрямо този на заетите лица.

Големите предприятия, с персонал над 250 заети лица в строителството, намаляват от 81 на 47, т.е. абсолютно с 34 и относително с 42 %. Те заемат най-малък относителен дял в структурата на предприятията в строителството, които за анализирания период от време намалява от 0,5 % на 0,3 %.

Оборотът, реализиран от тези предприятия в строителството за периода 2009-2013 г., намалява от 3 535 472 на 2 664 976 хил. лв., т.е. абсолютно с 870 496 хил. лв. и относително с 35 %. Базисните (100 %, 72 %, 76 %, 71 %, 75 %) индекси формират тенденция на намаляване. Верижните индекси (100 %, 72 %, 104 %, 94 %, 106 %) от реализирания оборот формират тенденция на намаляване през подпериодите 2009-2010 г. и 2011-2012 г., и на увеличаване през подпериодите 2010-2011 г. и 2012-2013 г.

Добавената стойност по факторни разходи в големите предприятия в строителството със заети над 250 лица за анализирания период от време намалява от 1 015 на 397 млн. лв., т.е. абсолютно с 618 млн. лв. и относително с 60 %. Базисните индекси (100 %, 55 %, 51 %, 47 %, 40 %) формират тенденция на намаляване за анализирания период от време. Верижните индекси (100 %, 55 %, 91 %, 93 %, 83 %) на добавената стойност по факторни разходи от тези предприятия формират тенденция на намаляване през подпериодите 2009-2010 г. и 2012-2013 г. и на увеличаване през подпериода 2010-2012 г.

Управление на ресурси и разходи

Броят на заетите в големите предприятия в строителството, със заети над 250 лица за изследвания период от време, намалява от 37 813 на 20 466, т.е. абсолютно със 17 347 брой заети лица и относително с 46 %. Базисните индекси (100 %, 70 %, 61 %, 52 %, 54 %) формират тенденция на намаляване през подпериода 2009-2012 г. и на нарастване за подпериода 2012-2013 г. Верижните индекси (100 %, 70 %, 87 %, 85 %, 104 %) формират тенденция на намаляване през 2010 и 2012 г., и на увеличаване през 2011 г. и 2013 г.

Производителността на труда в големите предприятия в строителството, със заети над 250 лица за анализирания период от време 2009-2013 г., нараства от 93 499 на 130 215 лв., т.е. абсолютно с 36 716 лв. и относително с 19 %. Базисните индекси (100 %, 103 %, 123.7 %, 136 %, 139 %) формират тенденция на нарастване през анализирания период, което е резултат от забавените темпове на намаляване на реализирания оборот (28 %, 24 %, 29 %, 25 %) спрямо тези на броя на заетите лица (30 %, 39 %, 48 %, 46 %) в предприятията със заети над 250 лица. Верижните индекси на производителността на труда (100 %, 103 %, 120 %, 109 %, 102.2 %) формират тенденция на нарастване на производителността на труда, което се дължи на забавените темпове на намаляване (изпреварващ темп на нарастване) на оборота (- 28 %, + 4 %, - 6 %, + 6 %) спрямо темповете на намаляване (темпове на нарастване) на броя на заетите лица (-30 %, -13 %, -15 %, + 4 %) в големите предприятия в сектор „Строителство“.

Заключение

Настъпилата през 2008 г. световна финансова и икономическа криза, както и влошаването на демографската картина в страната, оказват негативно влияние върху макроикономическата условия в България. Отрицателните ефекти засягат всички сектори на икономиката и се изразяват

в спад на икономическата активност и нарастване на безработицата, намаляване на преките чуждестранни инвестиции, намаляване на кредитирането от страна на банките към бизнеса и др.

Секторът „Строителство“ бе един от най-силно засегнатите от световната и националната криза и това рефлектира върху влошаването на основните икономически показатели, характеризиращи този сектор. За периода 2008-2013 г. показателите – реализирани обороти от строителните предприятия, добавената стойност по факторни разходи, разходи за персонала, брой заети лица, разходи за възнаграждения, произведена продукция, приходи от строителството, брой на въведените в експлоатация новопостроени жилищни сгради и жилищна площ, формират тенденция на намаляване. Единствено показателят производителност на труда в сектор „Строителство“ формира динамика на нарастване.

След последвалите пет трудни години за строителните предприятия на жилищно строителство и на пазара на недвижими имоти от 2009 до 2013 г., през 2014 г. се наблюдава оживление в резултат на връщане на доверието към пазара на недвижими имоти. Отнемането на лиценза на четвъртата по големина банка в страната – КТБ, през 2014 г. предопредели изпреварващо предлагане спрямо търсенето на финансовия пазар в България. Част от финансовите средства вложителите инвестираха в недвижими имоти. Очакванията са пазарът да поеме в положителна посока и основните показатели в жилищното строителство да се подобрят. През следващите 10-20 г. приключва икономическият живот на панелните жилища, построени през 60-те години на миналия век. Това предопределя възможност за развитие на жилищното строителство.

По отношение на гражданското строителство има перспективи за нарастване

на основните икономически показатели за периода 2014-2020 г. Одобрена е оперативна програма „Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) от ЕК в размер на 1,612 млн. евро. „Общо 700 млн. евро от ресурса на ОПТТИ са предназначени за пътища и за приоритетни обекти като лот 3 на автомагистрала „Струма“, допустими са и първият етап от доизграждането на АМ „Хемус“ и проектът за тунела под Шипка. За софийското метро са планирани 400 млн. евро, а за жп инфраструктура – 700 млн. евро. ЕК настояваше, независимо какви са останалите приоритети по програмата, със средства от нея да се финансира лот 3 от АМ „Струма“ (http://vestnikstroitel.bg/tema/100025_operativnite-programi-prez-2014-2020-g/).

Динамиката на изменение на основните икономически показатели в строителните фирми с гражданско строителство за периода 2015-2020 г. ще бележат тенденция на нарастване.

Всичко това предопределя сектор „Строителство“ да се развива в перспектива с по-бързи темпове, което ще подобри чувствително икономическите му показатели, увеличавайки дела му в БВП, социалните

придобивки, увеличаване на работните места, а така също и отчисленията към общините и държавните органи, до развитието на икономиката на страната и отделните региони и пазари с недвижими имоти.

Цитирани източници:

Илиев, Пл., 2011. Актуални въпроси за развитието на строителството, Варна, изд. „Наука и икономика“, ИУ – Варна, с. 45.

(Iliev, Pl., 2011. Aktualni voprosi za razvitiето na stroitelstvoto, Varna, izd. „Nauka i ikonomika“, IU – Varna, s. 45)

Калоянов, Т., 2014. Статистика, София, ИК – УНСС.

(Kaloyanov, T., 2014. Statistika, Sofia, IK – UNSS)

Методология – приходи на строителни предприятия по видове строителство), www.nsi.bg

(Metodologia – prihodi na stoitelni predpriyatia po vidove stroitelstvo), www.nsi.bg)

(http://vestnikstroitel.bg/tema/100025_operativnite-programi-prez-2014-2020-g/)